

УДК 316.77

Л. М. ХИЖНЯК, К. В. ХИЖНЯК

ІГНОРУВАННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ЯК СОЦІАЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНА ПРАКТИКА

Стаття присвячена проблемі сприйняття суб'єктами освітнього процесу новітніх інформаційно-комунікативних технологій. Автори розглядають ігнорування цих технологій як соціально небезпечну практику, яка негативно позначається на якості вищої освіти, на взаємодії між ринком освітніх послуг і ринком праці. У статті виділено два види ігнорування новітніх інформаційно-комунікативних технологій на прикладі електронної освіти, а саме: 1) ігнорування самої ідеї електронної освіти; 2) ігнорування ризиків її впровадження. Якщо ідея електронної освіти не викликає опору з боку викладачів вищих навчальних закладів, то ризики її впровадження усвідомлюються недостатньо.

Ключові слова: вища освіта, інформаційно-комунікативні технології навчання, електронна освіта, ігнорування як соціально небезпечна практика.

Наразі відбувається переосмислення ролі інформаційно-комунікативних технологій у вищій освіті. Починає панувати прагматичний підхід до електронного навчання, що актуалізує вивчення чинників, які гальмують використання його переваг, порівняно з традиційними формами навчання. Разом з тим науковці та практики усвідомлюють, що новітні інформаційно-комунікативні технології, які впроваджуються у вищій школі, мають відповідати безпековим критеріям, і цього не можна ігнорувати.

Синонімами ігнорування вважають зневагу, не увагу, не уважність, забуття, нехтування; відкидання; бравірування, бойкот, презирство. Ігнорування науковці зараховують до пасивних дій, обґрунтовуючи це тим, що той, хто ігнорує, відчуває свою слабкість, невпевненість у своїх вчинках і свідомо демонструє власну безвідповідальність [6]. В. Маралов розглядає ігнорування як тип ставлення до небезпек поряд з такими типами ставлення, як тривожний і адекватний. Він показав, що ігнорування загроз порізноmu може поєднуватися із сензитивністю до небезпек, породжуючи три типи ставлення до них: демонстративно-ігноруючий, свідомо-ризикуєчий і безтурботний. Під ігноруючим способом реагування В. Маралів розуміє «...применшення значення безпеки, вчинення дій, що збільшують ризик завдати фізичної або психологічної шкоди собі або потрапили до зони ризику інших людей» [5, с. 3]. Дослідники останніми роками почали розробляти окремі питання інформаційної та психологічної безпеки молоді, різні аспекти впливу електронного (дистанційного) навчання на молодь як особливу категорію користувачів інтернет-простору [2]. Електронне (дистанційне) навчання, що розглядають з погляду такого учасника освітнього процесу, як студентство, викликає в соціологів тривогу. Так, сучасні студенти, які звертаються до цієї форми навчання, утворюють специфічну со-

ціальну групу, у мотивації якої домінує фактор можливості поєднання навчання й роботи, територіальний, тимчасовий і матеріальний фактори. При цьому якість освіти для них усе ще не набула домінуючого значення, адже переважає установка на отримання диплома як такого [3]. Науковці також закликають не ігнорувати індивідуальні відмінності тих, хто навчається, за програмою дистанційної освіти [7]. Висловлюється думка, що «поява нових технологій підтримки систем онлайнового навчання не привела до підвищення якості дистанційного навчання. ... Онлайнові курси є досить нудними, важкими для сприйняття й не адаптованими до індивідуальних стилів навчання людей» [9]. Фіксується зважене й навіть критичне сприйняття науковцями наслідків електронної (дистанційної) освіти: «Дистанційна освіта обіцяє більш широкий доступ громадян до вищої освіти і вирівнювання освітніх можливостей; в умовах економічної кризи нерівномірний доступ населення до комп'ютерів і мережі Інтернет, а також проблема з комп'ютерною грамотністю в окремих верствах населення потенційно можуть збільшити нерівність в освітніх можливостях» [4, с. 147]. При цьому бракує досліджень, які б розглядали сферу електронної освіти в контексті соціальної безпеки.

Мета статті – визначити ігнорування новітніх інформаційно-комунікативних технологій в українських вищих навчальних закладах як соціально небезпечну практику.

Соціологічна діагностика ігнорування освітньої інновації у вигляді електронної освіти в контексті соціальної безпеки потребує певної методологічної основи. При проведенні такої діагностики пропонуємо виділяти такі види ігнорування: повне і часткове; демонстративне і приховане; навмисне і ненавмисне. Ці види ігнорування не вичерпують усього розмаїття феномена ігнорування, який можна розглядати як якість особистості, спосіб психологічного захисту, спосіб маніпулювання. Можна також виокремити ігнорування можливостей і ігнорування наслідків електронної освіти, які виникають переважно через незнання потенціалу нових інформаційно-комунікативних технологій і неготовність його використовувати. Ігнорування новітніх інформаційно-комунікативних технологій як захист можуть демонструвати викладачі і студенти, які не володіють комп'ютерними технологіями й не вмотивовані до їхнього освоєння та застосування. Ігнорування можливостей, закладених у цих технологіях, може спричиняти й недостатня їхня обізнаність щодо них.

Ми виокремлюємо два види ігнорування новітніх інформаційно-комунікативних технологій на прикладі електронної освіти, а саме: 1) ігнорування самої ідеї електронної освіти; 2) ігнорування ризиків її впровадження. Для цього звернемося до матеріалів соціологічного дослідження, яке проведено за участю авторів статті співробітниками кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна в межах науково-дослідної теми «Проблеми впровадження технологій електронного навчання в українській ви-

вищій школі», науковий керівник – академік НАН України В. С. Бакіров (з 10 жовтня по 30 жовтня 2016 р. проведено опитування 260 експертів з проблем упровадження технологій електронного навчання у вищій школі України; критерії відбору експертів: робота у вищому навчальному закладі України, використання електронних технологій навчання у своїй професійній діяльності, використання електронних технологій навчання у вищому навчальному закладі, де працює експерт).

Ідея електронної освіти не викликає опору з боку викладачів українських вищих навчальних закладів. Більше ніж половина (54%) експертів вважає, що українським вищим навчальним закладам потрібно використовувати електронні ресурси, новітні інформаційно-комунікативні технології, що створені в провідних університетах світу, 13% ставляться до цього упереджено, а третина – не визначилися з відповіддю. Однак ризики впровадження електронної освіти усвідомлюються недостатньо, що може негативно позначитися на якості вищої освіти в Україні та конкурентоспроможності вітчизняних вищих навчальних закладів (табл. 1).

Таблиця 1

**Відповіді експертів на запитання:
«Погоджуетесь Ви чи ні з такими судженнями
стосовно впровадження у вищій школі України технологій
електронного навчання?»**

(у % до числа тих, хто відповів, експертні оцінки, Україна, N = 260)

№	Судження	Так	Ні	Важко сказати
1.	Українським вищим навчальним закладам потрібно використовувати електронні ресурси, створені в провідних університетах світу (MIT, Гарвард тощо)	54	13	33
2.	Треба знайти механізми, які б змушували вищі навчальні заклади платити за використання електронних освітніх продуктів, створених іншими освітніми установами	41	21	38
3.	Поширення онлайн-курсів, розроблених за кордоном, приховує в собі загрозу, може гальмувати розвиток академічної культури й розробку онлайн-курсів викладачами України	26	44	30

Отримані в ході експертного опитування дані дають змогу виокремити три види ігнорування ризиків упровадження електронного навчання суб'єктами освітнього процесу, якими виступили опитані нами експерти. Розглянемо їх більш докладно.

По-перше, ігнорування використання в українській вищій школі світових освітніх здобутків у вигляді електронних ресурсів, створених у провідних університетах світу (MIT, Гарвард тощо). Це особливо небезпечно в умовах інтернаціоналізації вищої освіти, адже той, хто ігнорує нове, не включається або ж вибуває зі світового освітнього простору як неконкурентоспроможний гравець на ринку освітніх послуг. Як ми вже зазначали

раніше, тенденція до інтернаціоналізації університетської освіти – об'єктивний процес взаємодії та взаємного впливу національних систем вищої освіти: це узгоджені сумісні дії, об'єднані зусилля національних систем вищої освіти для вирішення спільних проблем і завдань, що виходять за межі однієї країни, вироблення спільної освітньої політики на міжнародному й регіональному рівнях. В інформаційному суспільстві («суспільстві знань») упровадження нових інформаційно-комунікативних технологій стає пріоритетним напрямом в інтернаціоналізації вищої освіти.

Відомо, що інтеграційні процеси у сфері вищої освіти посилені глобалізацією, яка стала визначальним фактором розвитку постіндустріального світу. Про це свідчить таке: виникнення на базі новітніх інформаційних і комунікаційних технологій нових форм навчання й нових напрямів міжнародної освітньої діяльності; збільшення кількості дослідницьких центрів, котрі займаються актуальними проблемами підготовки кадрів і розробляють відповідні рекомендації; спроби розвинутих країн проводити узгоджену політику й навіть розробляти єдину стратегію в галузі освіти, у тому числі вищої. До основних чинників інтернаціоналізації університетської освіти можна зарахувати такі: 1) політичні – розвиток інтеграційних процесів у політичній і соціальній сферах, посилення демократичних принципів у міжнародних відносинах; 2) економічні – глобалізація економіки й технологій, стандартизація вимог світового та регіональних ринків праці до освітнього рівня персоналу; 3) культурні – розвиток діалогу національних культур, міжнародна відкритість; 4) академічні – інтернаціональний характер наукових знань, універсальна основа освіти й науково-дослідної діяльності, формування міжнародних стандартів якості; 5) інформаційні – використання нових інформаційних технологій і соціальних мереж [8, с. 51–52].

По-друге, ігнорування необхідності комерціалізації освіти, у тому числі електронної. В основі комерціалізації освіти лежить не тільки ринковий принцип, за яким працюють сучасні вищі навчальні заклади, а зміна ставлення до освіти, яку наразі розуміють як форму накопичення людського капіталу й розглядають як специфічний вид інвестування. А далі теорія людського капіталу пропонує різні методики оцінювання ефективності інвестицій в освіту. Ефективність внесків у вищу освіту базується на кількох підходах, а саме: 1) на оцінюванні доходів груп населення з різним рівнем освіти й дисконтованих витрат з урахуванням відкладеного доходу; 2) на виокремленні «зовнішнього» (для суспільства загалом) і «внутрішнього» (для людини, яка здобуває вищу освіту) ефектів. В економічно розвинених країнах, які відповідають критеріям «суспільства знань», вища освіта є економічно обґрунтованою. Професійний статус, рівень трудової винагороди фахівців з вищою освітою, як правило, вище, порівняно з тими, у кого нижчий освітній потенціал. Ігнорування комерціалізації вищої освіти посередньо виявляється в розбіжностях між думками експертів стосовно впровадження ринкових відносин в обміні освітніми продуктами. Так, не-

обхідність механізмів, які б змушували вищі навчальні заклади платити за використання електронних освітніх продуктів, створених іншими освітніми установами, визнає лише 41 % експертів.

По-третє, ігнорування необхідності включення вітчизняних викладачів у процес конкуренції із закордонними колегами за розробку та впровадження онлайн курсів. Опитані нами експерти неоднозначно оцінюють поширення в українських вищих навчальних закладах онлайн-курсів. Хоча загрозу від них відчуває лише 26% опитаних, 30% не змогли визначитися із цього питання, і менше ніж половина (44%) вважають, що надходження із-за кордону електронних навчальних курсів не може стати на заваді розробки таких курсів українськими викладачами. Звісно, односпрямований (із-за кордону до України) процес експансії онлайн-курсів не може не турбувати експертів, їх непокоїть, насамперед, недостатня конкурентоспроможність українських викладачів у віртуальному освітньому просторі.

В. Алексеева виділяє такі фільтри ігнорування: наявність факту, значущість факту, можливість змін, здатність до змін [1]. В українській вищій школі зафіксовано факт ігнорування новітніх інформаційно-комунікативних технологій навчання. Цей факт є значущим, бо стає бар'єром на шляху входження країни в європейський і світовий освітній простори. Не викликає сумнівів можливість зміни такого ставлення й здатність суб'єктів освітнього процесу до них. Однак це потребує розробки відповідних соціальних (особливо комунікативних) технологій адаптації вищих навчальних закладів до нових умов, жорсткої конкуренції на ринку електронних освітніх послуг.

Висновки. Інформатизація вищої освіти належить до пріоритетних напрямів державної політики в багатьох країнах світу, у тому числі в Україні. Електронні технології сприяють формуванню нової освітньої моделі. Матеріали проведеного за участю авторів емпіричного соціологічного дослідження свідчать, що викладачі в українській вищій школі визнають необхідність переходу до сучасних технологій електронної освіти на рівні свідомості. Однак це входить у дисонанс з практичними кроками основних суб'єктів освітнього процесу з їх включення в широке використання новітніх інформаційно-комунікативних технологій в освітніх практиках. Серед експертів домінує думка, що викладачам вищих навчальних закладів України не властиво навмисне ігнорування електронної освіти, вони не заперечують її необхідності й корисності, але потребують допомоги в оволодінні новими технологіями комунікації.

Подолати негативні наслідки ігнорування електронної освіти можна за допомогою інформаційного впливу на суб'єктів освітнього процесу, створення надлишкової інформації про нові інформаційно-комунікативні технології. Це має стати предметом подальших наукових розвідок.

Список використаної літератури

1. Алексеева В. Фильтры игнорирования. URL: <http://psy-day.ru/2015/03/filtry-ignirovaniya/>

2. Гаврилова Н. В., Есмурзаева Ж. Б., Гаврилова Н. С. Электронное обучение и некоторые вопросы социально-психологической безопасности. *Концепт*. 2015. № 3. URL: <http://e-koncept.ru/2015/15063.htm>.

3. Заборова Е. Н., Глазкова И. Г., Маркова Т. Л. Дистанционное обучение: мнение студентов. *Социологические исследования*. 2017. № 2. С. 131–139.

4. Карпенко М. П., Чмыхова Е. В., Давыдов Д. Г., Шевель П. П. Социально-демографические характеристики студента вуза с дистанционными технологиями обучения. *Социологические исследования*. 2017. № 2. С. 140–148.

5. Маралов В. Г. Психологические особенности игнорирования опасности и феномен беспечности. *Педагогика и психология*. 2012. Вып. 4 (6). Октябрь–Декабрь. С. 3–6. URL: http://www.pedagogyand-psychology.ingnpublishing.com/archive/2012/release_4_6_-octoberdecember/maralov_v_g/

6. Психология игнорирования. URL: <http://womanadvice.ru/psihologiya-ignorirovaniya>.

7. Уддин А. Индивидуальные различия студентов, обучающихся по программе дистанционного образования (обзор зарубежных источников). *Современная зарубежная психология*. 2013. № 3. С. 104–120.

8. Хижняк Л. М. Університетська освіта : навч. посіб. Харків, 2010. 192 с.

9. Frank L. Greenagel. Illusion of E-learning: Why We Are Missing Out On the Promise of IP Technology. URL: <http://www.elearningmag.com/>; <http://e-commerce.ru/digests/foreign/issue91/press2092.html>.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2017.

Хижняк Л. М., Хижняк К. В. Игнорирование новых информационно-коммуникативных технологий обучения в высшей школе как социально опасная практика

Статья посвящена проблеме восприятия субъектами образовательного процесса новейших информационно-коммуникативных технологий. Авторы рассматривают игнорирование этих технологий как социально опасную практику, которая негативно сказывается на качестве высшего образования, на взаимодействии между рынком образовательных услуг и рынком труда. В статье выделено два вида игнорирования информационно-коммуникативных технологий на примере электронного образования, а именно: 1) игнорирование самой идеи электронного образования; 2) игнорирование рисков ее внедрения. Если идея электронного образования не вызывает сопротивления со стороны преподавателей высших учебных заведений, то риски (опасности) ее внедрения осознаются недостаточно.

Ключевые слова: *высшее образование, информационно-коммуникативные технологии обучения, электронное образование, игнорирование как социально опасная практика.*

Khyzhniak L., Khyzhniak K. Ignoring the Latest Information and Communication Technologies in Higher Education Studies as a Socially Dangerous Practice

The article deals with the perception problem of the new information and communication technologies by the subjects of the educational process. The authors consider ignoring these technologies to be socially dangerous practice that adversely affects the quality of higher education, the interaction between the market of educational services and the labour market. The article has defined two types of ignoring new information and communication technologies using the example of e-learning, namely: 1) ignoring the very idea of e-learning; 2) ignoring the risk of its introduction. If the idea of e-learning does not cause resistance from lecturers, the risk of its introduction is not enough realised. The materials of the held within the authors' participation empirical sociological survey show that Ukrainian lecturers in the higher education admit the need to move to the modern technology of electronic education at

the level of consciousness. However, it is in dissonance with the practical steps of the main actors in the educational process of their inclusion in the widespread use of new information and communication technologies in educational practices. Among the experts there is a dominating idea that lecturers in Ukraine do not deliberately ignore e-learning, they do not deny its necessity and usefulness.

The article considers ignoring as a special type of reaction to events in the formation processes occurring under the influence of modern information and communication technologies. Sociological diagnostics becomes important is while research of ignoring educational innovation in the form of e-learning in the context of social security. In carrying out such diagnostics the authors offer to allocate the following types of ignorance: full and partial; demonstrative and hidden; intentional and unintentional. These types do not exhaust the diversity of the phenomenon of ignorance, which can be considered as a personality trait, a way of psychological protection, a way of manipulation. The authors identify ignoring the possibilities and the consequences of ignoring e-learning arising mainly because of ignorance of its potential and unwillingness to use it. It is possible to overcome the negative consequences of ignoring e-learning by using information impact on the subjects of the educational process, creating redundant information about the new information and communication technologies.

Key words: *higher education, information and communication technology training, e-education, ignorance as socially dangerous practice.*